



האשראי לעסקים קטנים ובינוניים – משבר הקורונה

עיקרי הממצאים

- ✦ האשראי לעסקים קטנים ובינוניים (עד 100 מיליון ש"ח) עלה בשנת 2020 ב-3% ביחס לשנת 2019 – גידול של כ-6.5 מיליארד ש"ח.
- ✦ האשראי לעסקים זעירים (עד 2 מיליון ש"ח) ירד בשנת 2020 בשיעור של 6% ביחס לשנת 2019 צמצום של כ-4.6 מיליארד ש"ח.
- ✦ עצמאיים דיווחו על ירידה משמעותית במענה לביקוש אשראי בשנת 2020 ביחס לשנת 2019.
- ✦ היקף האשראי שניתן לעסקים קטנים ובינוניים בקרן בערבות מדינה עומד על סך של 19.9 מיליארד, מתוכם 0.6 מיליארד בקרן 2016 (על פי נתוני הקרן).
- ✦ שיעור האשראי בערבות מדינה מסך האשראי לעסקים קטנים ובינוניים עלה מכ-1.2% לכ-11.7% בעסקים קטנים, ומסך האשראי לתקופה של 2-5 שנים עלה מכ-5.5% לעד כ-40% בקרב עסקים קטנים.
- ✦ ללא הקרן בערבות מדינה היקף האשראי לעסקים זעירים היה יורד בכ-11.5% ולשאר העסקים הקטנים והבינוניים (בניכוי עסקים זעירים) ירד בכ-1%.
- ✦ בנק ישראל העמיד לבנקים הלוואות מוניטריות בריבית של 0.1% או -0.1%, בהיקף של כ-20 מיליארד ₪. הלוואות ששימשו את הבנקים למתן אשראי לעסקים קטנים ובינוניים שרובו ניתן במסגרת הקרן בערבות מדינה.
- ✦ שיעור האשראי לעסקים קטנים ובינוניים מסך האשראי העסקי ירד לכ-45.8%, ירידה של נקודת אחוז לעומת שנת 2019, והמשך מגמת צמצום חלק האשראי לעסקים קטנים ובינוניים בשנים האחרונות.
- ✦ **האשראי החוץ בנקאי**
 - היקף האשראי חוץ בנקאי (נתוני חברות מדווחות) ירד בכ-10% בשנת 2020 לכ-5 מיליארד ₪, אם כי כבר ברבעון האחרון של 2020 היתה עליה לעומת רבעון קודם.
 - כ-75% מיתרת האשראי לפרעון הוא לתקופה של עד חצי שנה.
- ✦ **פירוט צעדי סיוע בתחום האשראי**
 - **הקרן בערבות מדינה** – הקמת קרן קורונה והמסלול המוגבר.
 - **צעדים מוניטריים** – מתן הלוואות מוניטריות ולראשונה גם לגופים חוץ בנקאיים
 - **דחיית הלוואות** – מתווה לדחיית הלוואות



מבוא

התפשטות נגיף הקורונה הביאה לפגיעה משמעותית בלא מעט עסקים, בשל ההגבלות הפעילות והתנועה שנקבעו בישראל ובעולם כולו. גם לאחר הפחתת ההגבלות על הפעילות במשק, עסקים רבים חזרו לפעול במציאות חדשה שלא הכירו עד כה. מסקרים המבוצעים על ידי הסוכנות, מקשר עם עסקים רבים וגופים שונים, וכן מנתונים המפורסמים בין היתר על ידי בנק ישראל, אנו למדים על הקושי הרב של העסקים בהשגת אשראי, צמצום מסגרות קיימות וייקור עלויות האשראי בידי המערכת הבנקאית הן בתקופת ההגבלות אך גם לאחר סיום ההגבלות.

בנוסף, גופים חוץ בנקאיים המעמידים אשראי לעסקים קטנים ובינוניים, ובמקרים רבים נותנים מענה אשר לא ניתן על ידי המערכת הבנקאית, נתקלו בצמצום מקורות האשראי שלהם, בין היתר בעקבות צמצום מסגרות אשראי הניתן להם על ידי הבנקים או העלאת העלויות באופן משמעותי.

נכון לשנת 2019, מספר העסקים הכולל בישראל, במגזר העסקי בלבד (לרבות עסקים שאינם מעסיקים שכירים ועסקים בשותפויות מע"מ קטנות), עומד על כ-580 אלף עסקים; 99.5% מהם עסקים קטנים ובינוניים עד גודל של 100 מועסקים והם מייצרים מיצרים כ-300 מיליארדי ש"ח, 54% מהתוצר במגזר העסקי.

על אף חלקם של העסקים הקטנים בתוצר במשק, ותרומתם הגדולה לצמיחה ולתעסוקה, סך האשראי מהם הם נהנים נמוך משמעותית מחלקם היחסי בתוצר. עובדה זו, מעיבה על עסקים רבים ומהווה חסם להמשך הצמיחה עבורם ולעיתים אף מאיימת על עצם קיומם.

בנייר זה יוצג ניתוח שוק האשראי הבנקאי והחוץ בנקאי לעסקים קטנים ובינוניים בתקופת משבר הקורונה וכן סקירת הצעדים השונים שנעשו על ידי המדינה על מנת להקל על מצוקת האשראי של עסקים אלו.

שוק האשראי לעסקים קטנים ובינוניים בישראל מאופיין בריכוזיות גבוהה, כאשר העסקים הקטנים והבינוניים נסמכים באופן כמעט בלעדי על המערכת הבנקאית לקבלת אשראי. שוק האשראי החוץ-בנקאי לעסקים קטנים ובינוניים אמנם גדל בשנים האחרונות, אך עדיין מהווה שיעור זניח ביחס לאשראי הבנקאי. בנוסף, רובו של האשראי החוץ בנקאי לעסקים קטנים ובינוניים הינו בתחום ניכיון שיקים ופקטורינג, המהווים סיוע בתחום ההון החוזר.

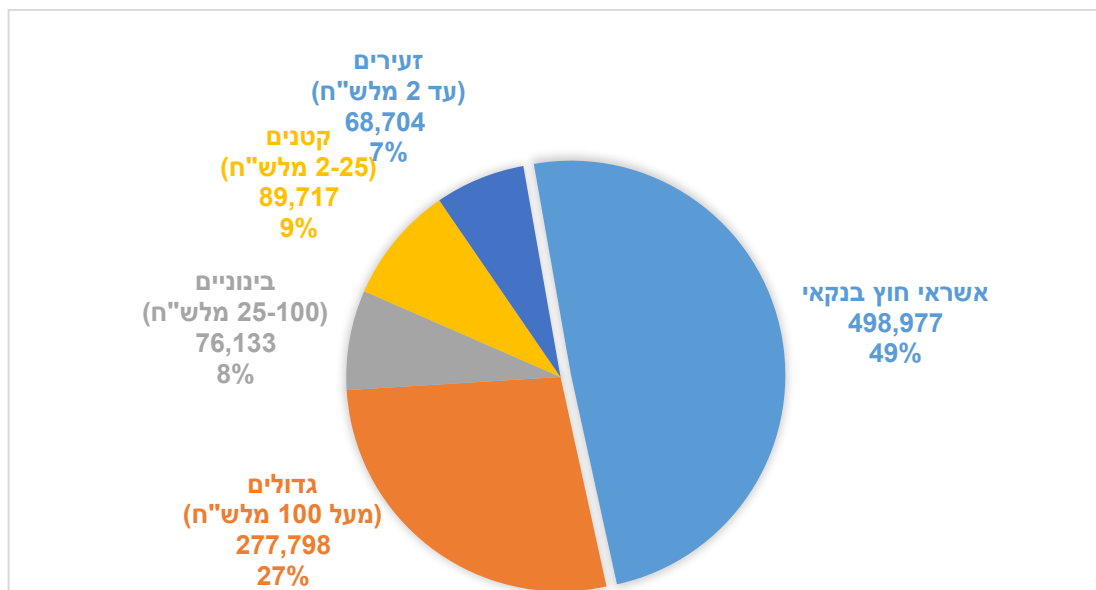
אשראי לעסקים קטנים ובינוניים

האשראי לעסקים

נכון ל-31.12.2020, היקף האשראי העסקי במשק עומד על 986 מיליארד ₪ בשנה, מתוכם כ-487 מיליארד ₪ (כ-49%) הינו אשראי במערכת הבנקאית¹. בהשוואה לשנים קודמות, חל גידול קל באשראי הבנקאי מסך האשראי העסקי, בעוד בשנת 2018 האשראי הבנקאי עמד על 47% מסך האשראי העסקי, בסוף שנת 2020 חלקו האשראי הבנקאי עמד על 49% מיתרת האשראי לעסקים במשק.

מנתוני האשראי העסקי ניתן ללמוד כי היקף האשראי לעסקים קטנים ובינוניים המהווים 54% התוצר העסקי הוא כ-23% מהאשראי העסקי במשק. כלומר, העסקים הקטנים והבינוניים נהנים מכשליש מהאשראי במשק ביחס לתרומתם לתוצר העסקי.

גרף 1 – התפלגות האשראי העסקי (מיליוני ש"ח) – 2020

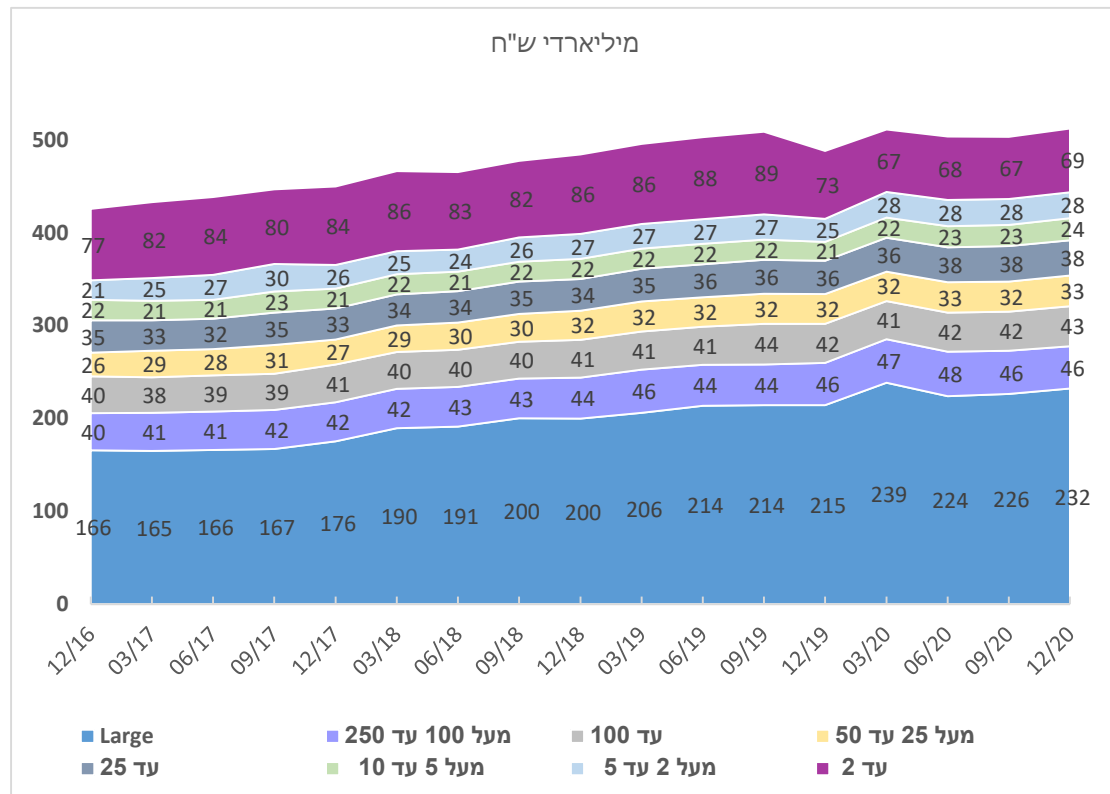


נכון לסוף שנת 2020 האשראי העסקי במערכת הבנקאית עמד על 512 מיליארד ₪, מתוכם 232 מיליארד לעסקים גדולים, 76 מיליארד לעסקים בינוניים (25-100 מלש"ח), 88 מיליארד לעסקים קטנים (2-25 מלש"ח) ו-69 מיליארד לעסקים זעירים (עד 2 מלש"ח)².

¹ נתוני בנק ישראל, התפתחות החוב של המגזר הפרטי הלא-פיננסי ברביע הרביעי של 2020.

² מנתוני הפיקוח על הבנקים לגבי אשראי בנקאי בחלוקה לגודל עסקים (מגזרי פעילות פיקוחיים), עולה שהאשראי לעסקים עומד על 512 מיליארד ₪ (ללא גופים מוסדיים). אולם נתונים אלו כוללים גם את האשראי לרשויות המקומיות, למלכ"רים ציבוריים ופרטיים, לחברות כרטיסי האשראי ולקבוצות רכישה. בפרסום "התפתחות החוב של המגזר הפרטי הלא פיננסי" בנק ישראל ניכה קבוצות אלו, שאינן שייכות למגזר העסקי, מנתוני האשראי הבנקאי, כך שהיקף האשראי העסקי מהבנקים עמד על 487 מיליארד ₪. בניתוח הנתונים לפי גודל עסק, התייחסנו לנתונים לפי מגזרי פעילות פיקוחיים של הפיקוח על הבנקים, המסתכמים ל-512 מיליארד ₪.

גרף 2 - אשראי לעסקים - במערכת הבנקאית 2016-2020



מקור: עיבודי הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני בנק ישראל³

עיקר הירידה בסוף שנת 2019 המוצגת בגרף ביתרת האשראי לעסקים זעירים – עד 2 מלש"ח, נובעת מכך שבשנת 2020 בנק לאומי סיווג מחדש חלק מהלוואות לעסקים קטנים וזעירים, שינוי זה בא לידי ביטוי בהפחתה של 12 מיליארד ₪ בשנת 2019. בנייתוח הנתונים ביצענו את ההפחתה החל משנת 2019. בנייתוח הנתונים ייחסנו את סך הירידה לעסקים זעירים עד 2 מלש"ח, בהתאם לכך ניתן לראות ירידה בהיקף האשראי לעסקים זעירים בסוף שנת 2019, ירידה שעיקרה כאמור נובעת מסיווג מחדש ולא משינוי בהיקף האשראי שניתן לעסקים זעירים.

במבט לאורך זמן על השוואת שיעור האשראי הבנקאי לעסקים קטנים ובינוניים לעומת עסקים גדולים, ניתן לראות שהחל מסוף שנת 2017 ישנה מגמת גידול באשראי לעסקים גדולים, ביחס לעסקים קטנים ובינוניים.

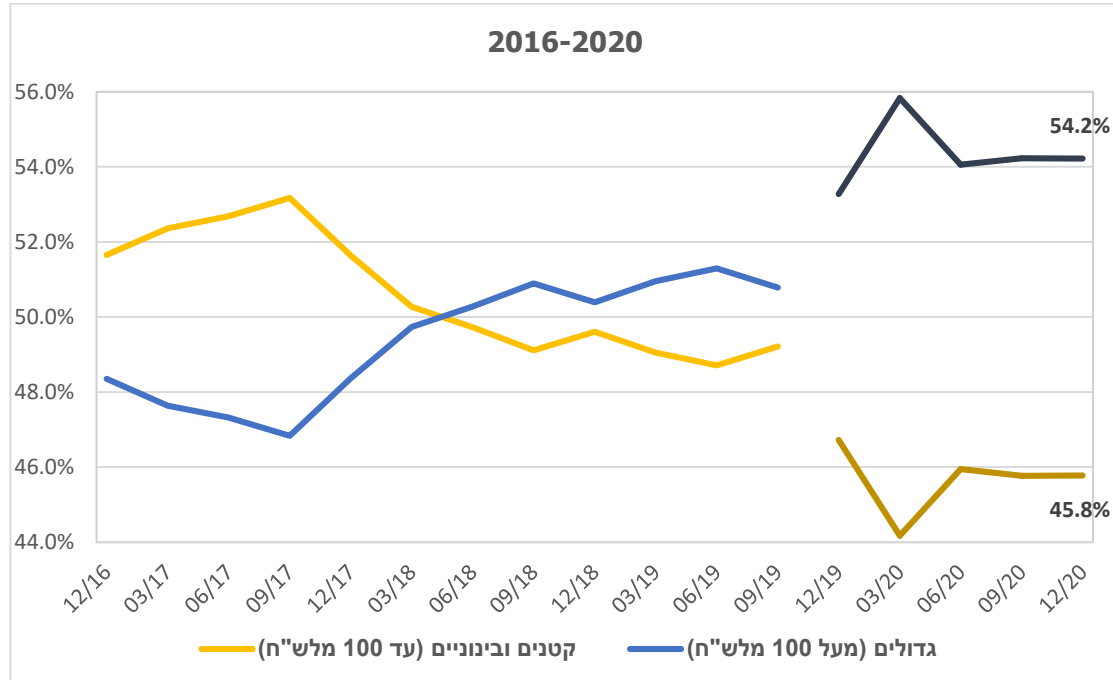
כפי שניתן לראות בגרף 3, מגמה זו מגיעה אחרי מספר שנים בהן היה גידול בחלק האשראי שניתן לעסקים קטנים ובינוניים במערכת הבנקאית ביחס לעסקים גדולים, שהגיעה לשיא ברבעון השלישי של שנת 2017 ועמדה על כ-53% מסך האשראי הבנקאי העסקי. לאחר מכן החלק של העסקים הקטנים והבינוניים באשראי החל לרדת בהדרגה. התחזקות משמעותית במגמה זו כבר ברבעון האחרון של 2019, טרם החלה השפעת הקורונה שנבעה בעיקר מירידה נומינלית הדרגתית של האשראי לעסקים זעירים (עסקים עם מחזור של עד 2 מיליון ₪).

עם תחילת הגבלות הקורונה ברבעון הראשון של 2020 ניתן לראות ירידה של ממש בהיקף האשראי לעסקים קטנים ובינוניים ביחס לעסקים קטנים. מגמה זו השתנתה במעט ברבעון השני של שנת 2020 בו שוב היתה עליה, כתוצאה מתחילת פעילות הקרן בערבות מדינה – קרן קורונה,

³ נתוני הבנקים בסקירה מתבססים על נתוני בנק ישראל – הפיקוח על הבנקים

עם זאת עליה זו נעצרה בסוף שנת 2020 כאשר שיעור האשראי הבנקאי לעסקים קטנים ובינוניים עמד על כ-46% מהאשראי הבנקאי העסקי בלבד.

גרף 3 – התפלגות האשראי העסקי במערכת הבנקאית⁴



השינוי בשיעור האשראי בשנת 2020 נובע מכך שהיקף האשראי לעסקים גדולים גדל בכ-7%, בעוד היקף האשראי לעסקים קטנים ובינוניים (מחזור שנתי של עד 100 מיליון ₪) גדל בשיעור של כ-3%.

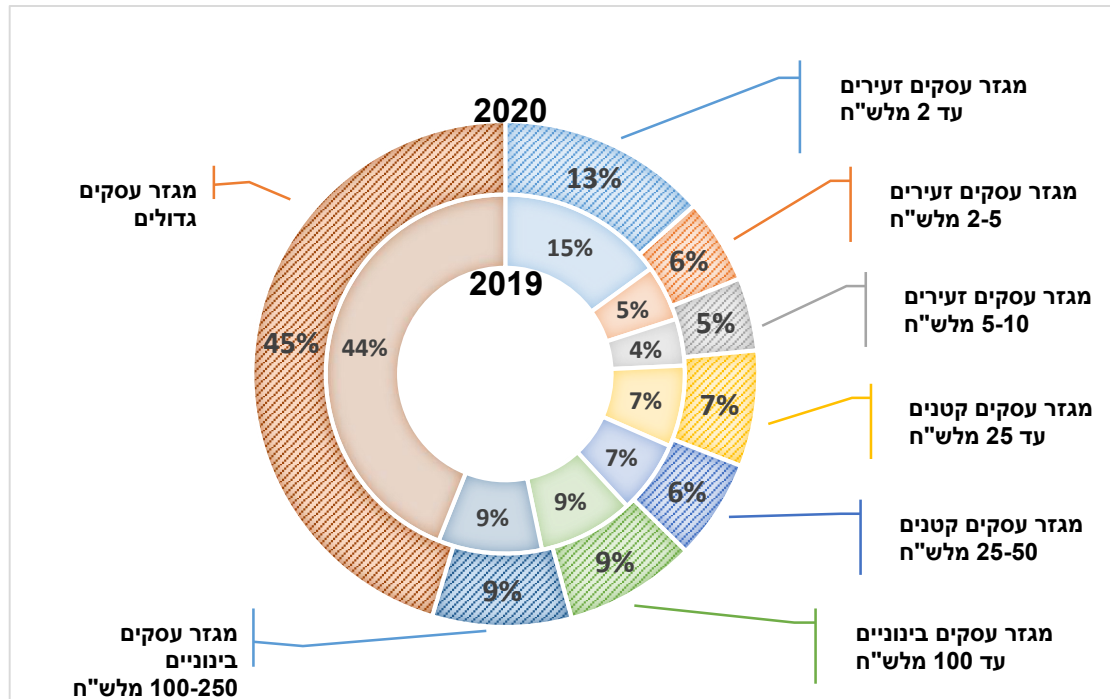
מבחינת התפלגות האשראי ברזולוציה גבוהה יותר של מגזר העסקים הקטנים ניתן לראות (גרף 4) שהעסקים הזעירים עם מחזור של עד 2 מלש"ח מהווים 13% מסך האשראי לעסקים, ירידה מ-15% בשנת 2019. בעסקים קטנים לעומת זאת עסקים קטנים עם מחזור של 10-2 מלש"ח חל גידול של נקודת 1%, כך גם בעסקים גדולים עם מחזור של מעל 250 מלש"ח היתה עלייה של נקודת האחוז.

המשמעות של ירידה בחלק היחסי באשראי הינה גדולה יותר, כיון שסך האשראי לכלל העסקים גדל בין השנים 2019-2020 בכ-2.41%, כך שירידה בחלק היחסי של מגזר מסוים מסך האשראי, מבטא ירידה גדולה יותר בהיקף האשראי לאותו מגזר בין השנים.

שיעור האשראי הבנקאי של עסקים עם מחזור של 2-25 מיליון ₪ עמד על כ-16% מכלל האשראי הבנקאי העסקי נכון לסוף שנת 2019 - טרם המשבר. בשנת 2020 עסקים אלו נהנו מכ-45% מכלל האשראי שניתן בקרן בערבות מדינה, כמעט 11 מיליארד ₪, ובסוף שנת 2020 שיעור האשראי הבנקאי של עסקים קטנים מכלל האשראי הבנקאי העסקי עמד כבר על כ-18%.

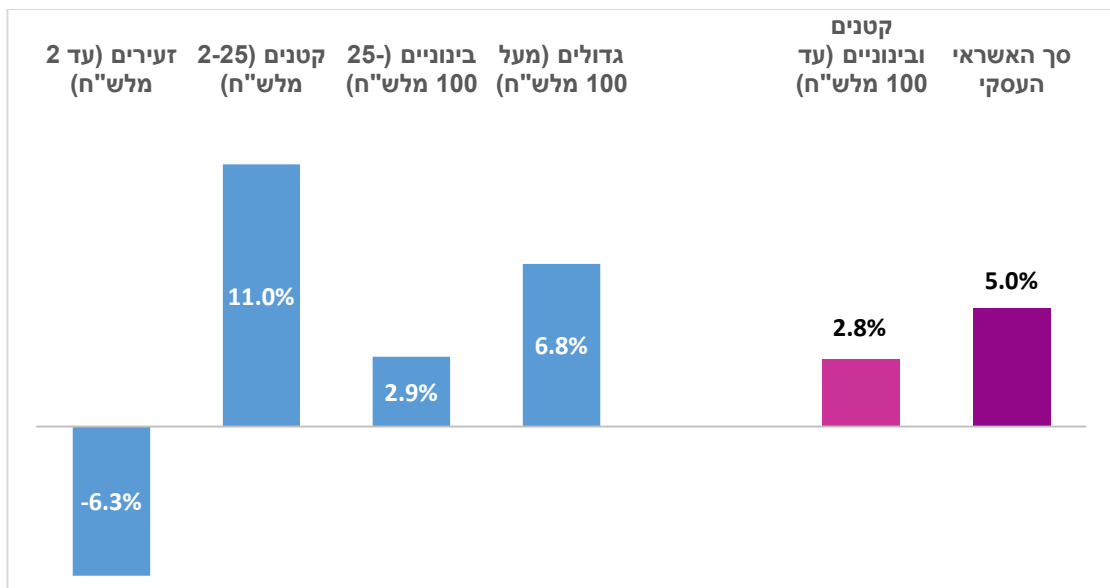
⁴ בשנת 2020 בנק לאומי ביצע סיווג מחדש כך שהלוואות לעסקים זעירים הופחתו בכ-12 מיליארד ₪ בשנת 2019 בדוחות לשנת 2020. לצורך הצגת הנתונים על פני רבעונים, ביצענו את ההפחתה על הנתונים הרבעוניים לשנת 2020, להם לא פרסם בנק לאומי נתון מתוקן לאחר הסיווג. עם זאת ההשוואה בנתונים שנתיים של השנים 2019-2020 הינה בהתאם לנתונים מעודכנים שפורסמו על ידי בנק לאומי.

גרף 4 - התפלגות אשראי העסקי - 2019-2020



בניתוח השינויים בין השנים 2019-2020 לפי גודל עסק, ניתן לראות כי מגזר העסקים הזעירים (עד 2 מיליון ₪) סבל מירידה של 6% בהיקף האשראי בשנת 2020. לעומת זאת, עסקים קטנים (2-25 מיליון ₪) נהנו מגידול של כמעט 11% בהיקף האשראי.

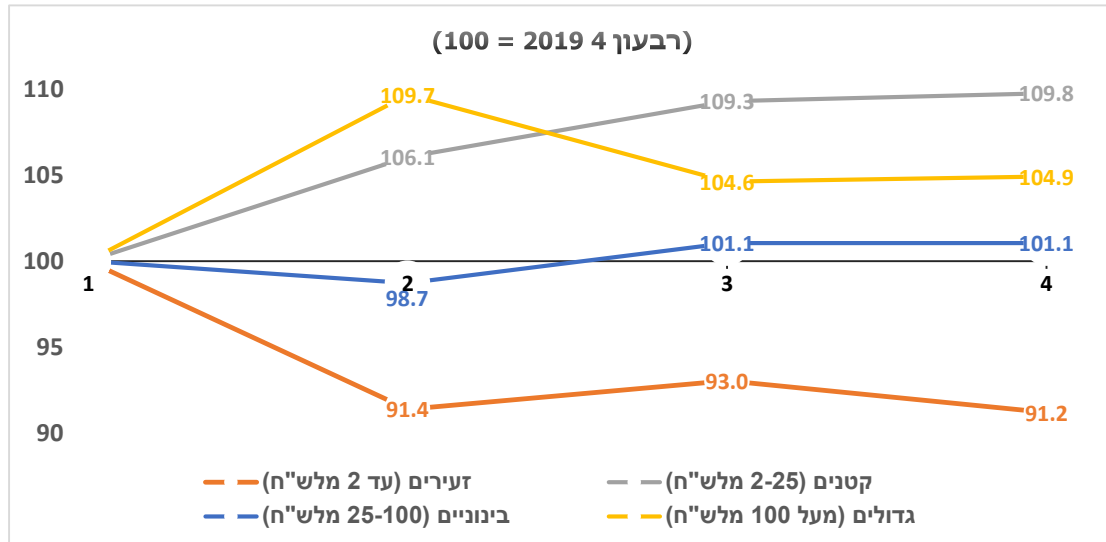
גרף 5 - שינויי בהיקף האשראי בשנים 2019-2020 לפי גודל העסק



בבחינה לפי רבעונים ניתן לראות כי פערים אלו נוצרו כבר ברבעון הראשון של 2020, טרם החלה הפעילות המשמעותית של הקרן בערבות מדינה. עסקים גדולים נהנו מעלייה של כמעט 10%, עליה שירדה בחצי ברבעון השני. כך גם העסקים הקטנים (2-25 מלש"ח) נהנו מעלייה של 6%.

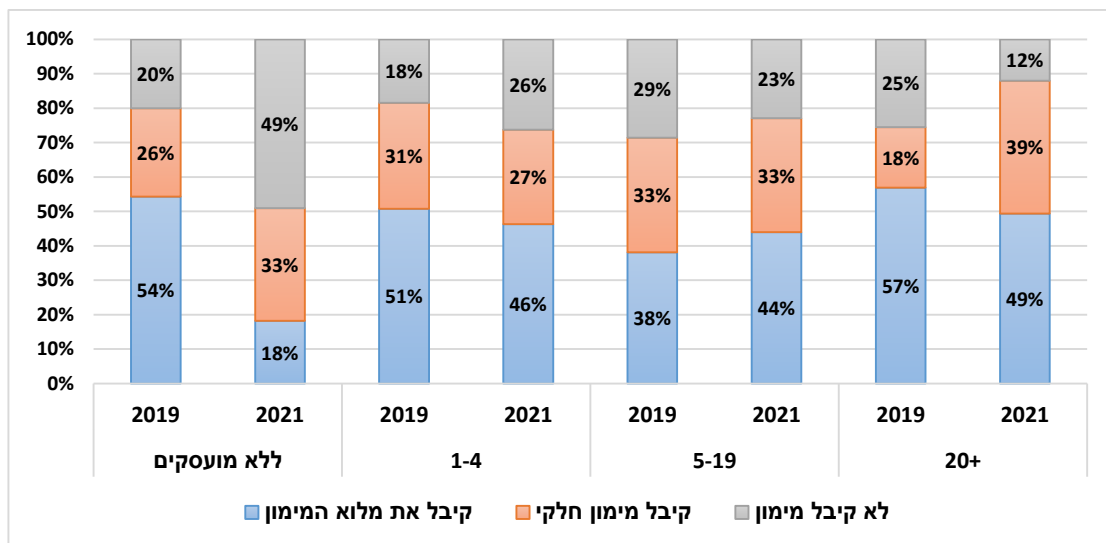
לעומת זאת, עסקים זעירים סבלו מירידה של 9.6% ברבעון הראשון, ירידה שקוזה בהמשך בעקבות פעילות הקרן בערבות מדינה.

גרף 6 – שינויים רבעוניים בהיקף האשראי הבנקאי, לפי גודל עסק



מסקר אשראי שביצעה הסוכנות במהלך חודש פברואר 2021, נראה כי הירידה הגדולה באשראי לעסקים הזעירים, נובעת בעיקר מצמצום האשראי לעסקים אלו ולא מירידה בביקוש. על פי הסקר העסקים הזעירים דיווחו בשיעורים גבוהים יותר שלא קיבלו את האשראי שביקשו או רק חלק ממנו, לעומת עסקים אחרים. בקרב העצמאים גם בולט הפער בירידה בקבלת האשראי בשנת 2020 לעומת שנת 2019, ירידה זו באה בהלימה עם הירידה באשראי לעסקים הזעירים ומראה כי חלק משמעותי מהירידה באשראי נובע מהפחתת ההיצע לעסקים אלו ולא מכך שהביקוש ירד בגלל הירידה בפעילות.

גרף 7 – דיווח העסקים על קבלת האשראי 2019-2020 – לפי גודל עסק (מס' מועסקים)



מקור: סקר על ביקוש ונגישות לאשראי של עסקים קטנים ובינוניים – יוני 2021, הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

אשראי בערבות מדינה

בשנת 2020 הוקמה קרן ייעודית למתן הלוואות בערבות מדינה, על מנת לסייע לעסקים להתמודד עם ההשלכות של התפשטות נגיף הקורונה ("קרן קורונה"). בשונה מהקרן בערבות מדינה הפעילה בשנים רגילות, במסגרת קרן קורונה ניתנו הלוואות גם לעסקים גדולים, כאשר הקרן לעסקים קטנים ובינוניים הורחבה לעסקים עם מחזור של עד 400 מלש"ח והוקמה קרן נוספת לעסקים גדולים עם מחזור של 200 מלש"ח ומעלה.

בהתאם לנתוני הקרן, היקף האשראי שאושר בשנת 2020 לעסקים קטנים ובינוניים (עד 100 מלש"ח), עמד על 19.3 מיליארד ₪⁵. להלן פירוט היקף ההלוואות לפי גודל עסק ושיעור העסקים שאושרה הלוואה:

טבלה 1 – הלוואות בקרן בערבות מדינה – קרן קורונה

גודל עסק	סה"כ אשראי (מיליארד י ₪)	חלק מסך האשראי	מס' עסקים שהגישו	מס' עסקים שאושרו	% עסקים שאושרו	% מסך העסקים שהגישו	% מסך העסקים שאושרו
עד 2 מלש"ח	3.430	14.4%	51,127	30,424	60%	59.2%	52.4%
2-5 מלש"ח	3.641	15.3%	16,929	12,950	76%	19.6%	22.3%
5-10 מלש"ח	3.125	13.1%	8,424	6,706	80%	9.8%	11.5%
10-25 מלש"ח	3.901	16.4%	5,821	4,778	82%	6.7%	8.2%
25-50 מלש"ח	2.856	12.0%	2,171	1,783	82%	2.5%	3.1%
50-100 מלש"ח	2.351	9.9%	1,052	851	81%	1.2%	1.5%
100-250 מלש"ח	2.167	9.1%	598	451	75%	0.7%	0.8%
מעל 250 מלש"ח	2.372	9.9%	172	120	70%	0.2%	0.2%
סה"כ עסקים קטנים ובינוניים (עד 100 מלש"ח)	19.304	81.0%	85,524	57,492	67%	99.1%	99.0%
סה"כ עסקים גדולים (מעל 100 מלש"ח)	4.539	19.0%	770	571	74%	0.9%	1.0%
סה"כ	23.843	100.0%	86,294.00	58,063	67%	100.0%	100.0%

מקור: נתוני הקרן בערבות מדינה

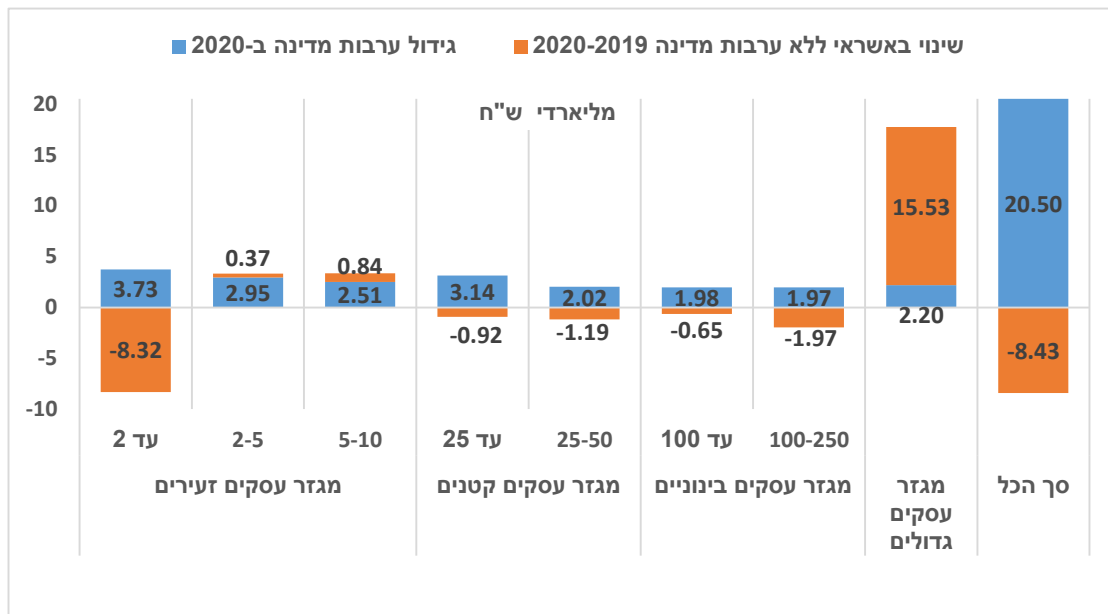
על פי דיווחי הבנקים, הגידול בהיקף האשראי הניתן בערבות מדינה בשנת 2020 לעומת שנת 2019 עמד על 20.5 מיליארד ₪⁶.

מפילוח השינוי באשראי בין השנים 2019-2020 להלוואות בנקאיות והלוואות מהקרן ניתן לראות בגרף 7 כי לולא הקרן בערבות מדינה, הירידה בהיקף האשראי לעסקים זעירים (עד 2 מלש"ח) עמדה על כ- 8 מיליארד ₪, ירידה של 11.5%. היקף הגידול באשראי בקרן לעסקים אלו שעמד על כ-7.3 מיליארד ₪ פיצה רק באופן חלקי על הירידה כך שבסה"כ עמדה על 4.6 מיליארד ₪ המהווים ירידה של 6.3% בהיקף האשראי כאמור.

⁵ כולל הלוואות שניתנו על ידי גופים חוץ בנקאיים – כאל, מאקס, גמא ועוגן בהיקף של כ-115 מלש"ח.

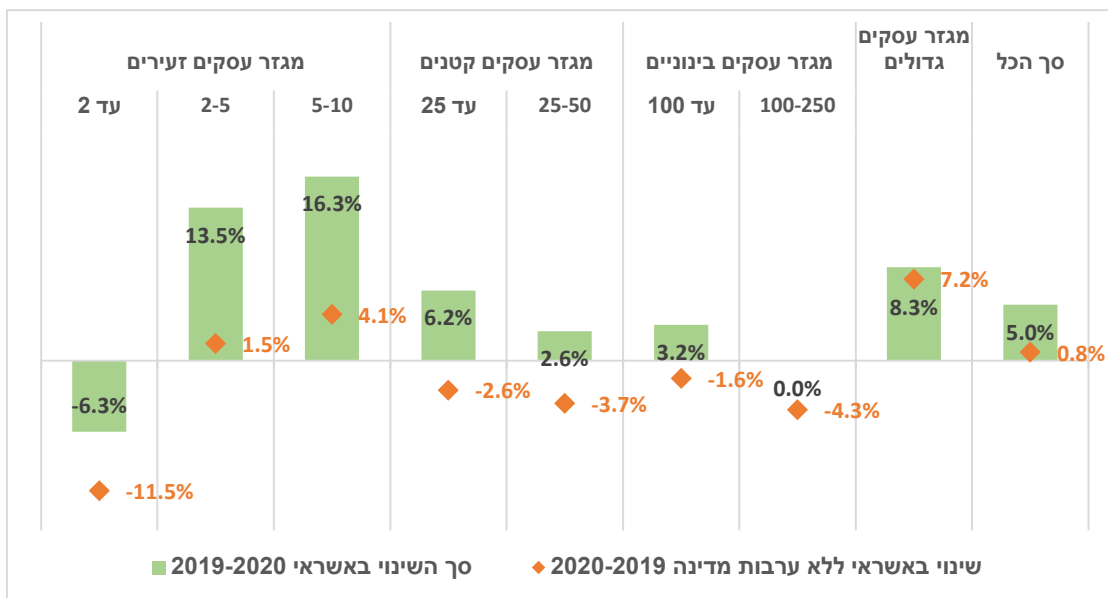
⁶ קיים פער בין נתוני הקרן לבין הנתונים של דיווחי הבנקים ובנק ישראל. היקף האשראי בערבות מדינה בהתאם לדיווחי הבנקים, מחושב על בסיס הפרש בין השנים 2019-2020, וכולל גם את הקרן הרגילה (קרן 2016) בה ניתנו הלוואות בהיקף של כ- 600 מלש"ח ובקיזוז הלוואות שנפרעו.

גרף 8 – שינוי בסך האשראי ובשיעור האשראי 2019-2020



ניתן לראות כי למעט בעסקים זעירים, היקף האשראי בערבות מדינה פיצה על הירידה באשראי הבנקאי ובמרבית המגזרים אף הביא לגידול בהיקף האשראי. בניכוי האשראי בקרן בערבות מדינה, סך האשראי לעסקים קטנים ובינוניים ירד בכ-10 מיליארד ₪.

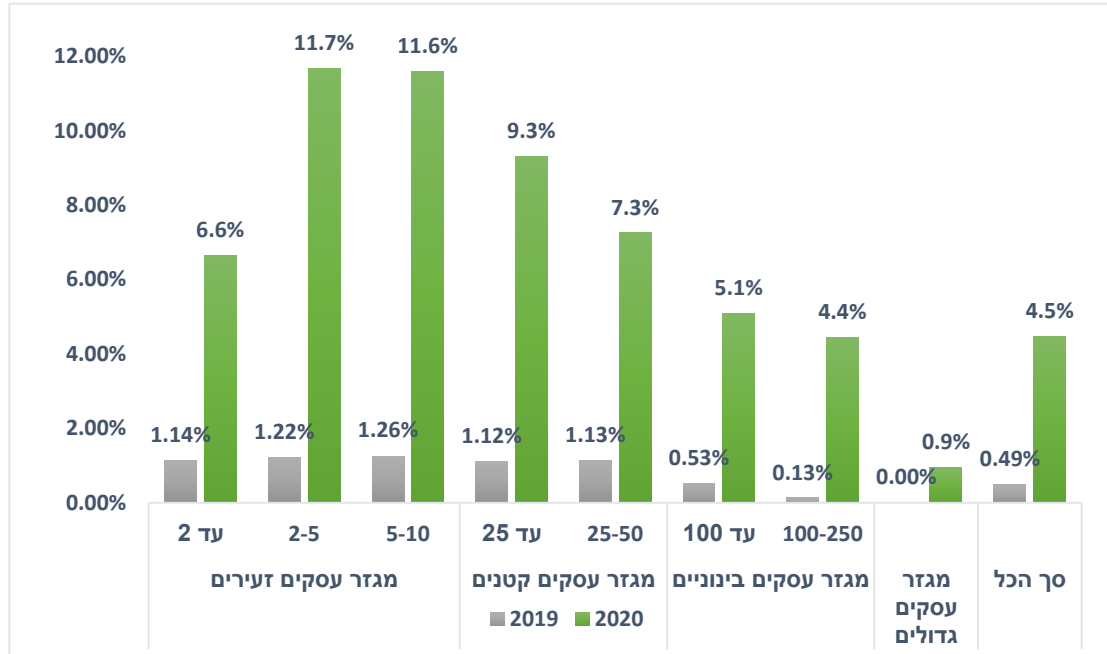
גרף 9 – שינוי בשיעור האשראי ללא ערבות מדינה וסה"כ



היקף האשראי בערבות מדינה ביחס לסך האשראי הניתן על ידי הבנקים, עלה משמעותית בשנת 2020, משיעור של כ-1% מסך האשראי לעסקים קטנים ובינוניים בשנת 2019 לכ-11% בשנת 2020. הגידול המשמעותי בהיקף האשראי היה לעסקים עם מחזור של 2-10 מל"ש. עם זאת היקף האשראי בערבות מדינה היה גבוה יותר בעסקים הקטנים עם מחזור של עד 2 מל"ש (כפי

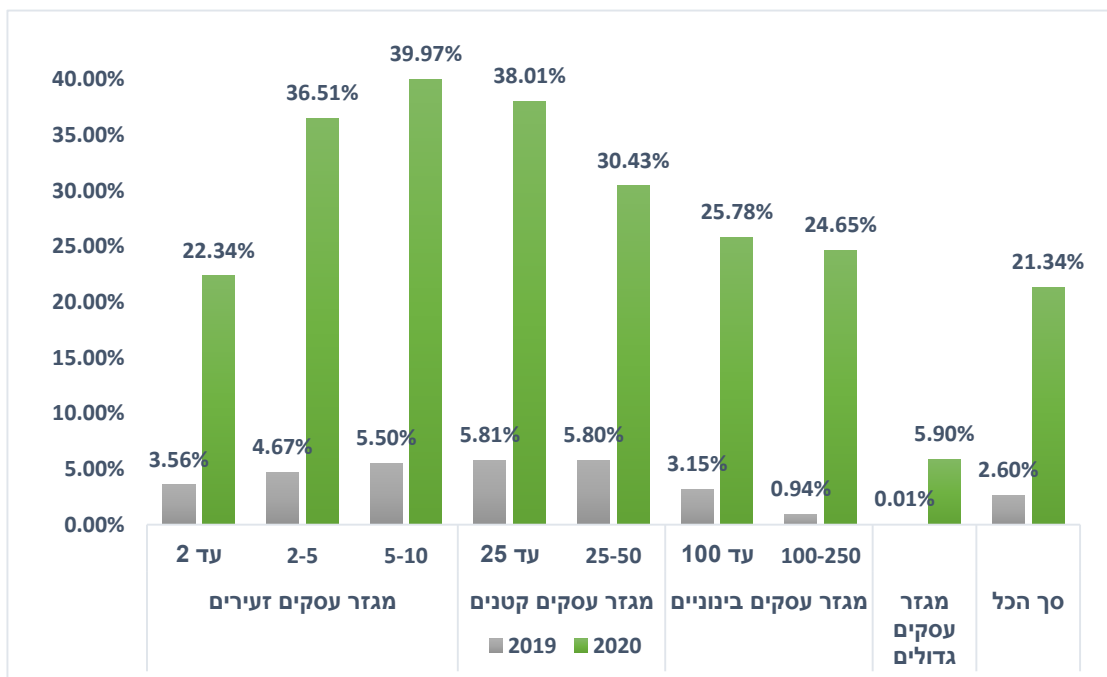
שניתן לראות בגרף 7), אך בא לידי ביטוי בשיעור קטן יותר מסך האשראי כיון שהיקף האשראי לעסקים אלו היה גדול יותר (17% מסך האשראי העסקי).

גרף 10 – ערבות מדינה מסך האשראי 2019-2020



האשראי בקרן בערבות מדינה הועמד לתקופה של 5 שנים⁷. מבחינת היקף האשראי לעסקים לתקופה של 2-5 שנים (לפי סיווג הבנקים), ניתן לראות כי היקף האשראי הגיע לעד 40%

גרף 11 – ערבות מדינה מסך האשראי לתקופה של 2-5 שנים 2019-2020

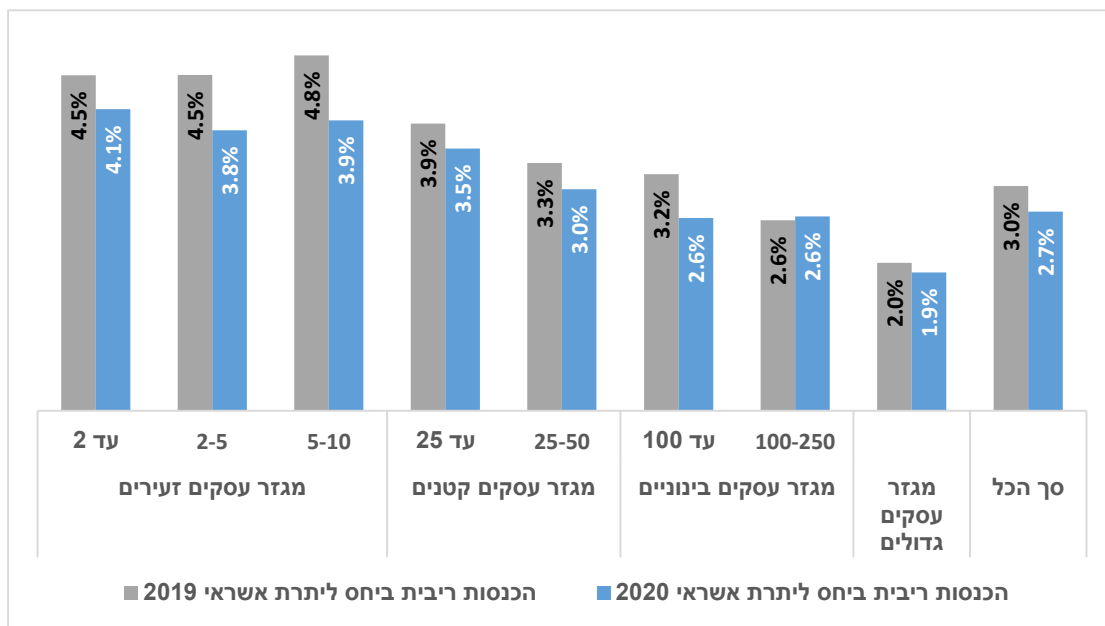


⁷ בפברואר 2021 הוארכה תקופת ההלוואה לעד 10 שנים בהתאם להחלטת הגוף המממן

עלויות האשראי

מלבד העסקים עם מחזור 100-250 מלש"ח, שאר המגזר העסקי נהנה מירידה בשיעורי הריבית (המיוצגות בסקירה זו כסך הכנסות ריבית ביחס לאשראי) ביחס לשנת 2019. ניתן לייחס ירידה זו לכך שחלק גדול מהאשראי ניתן על ידי הקרן בערבות מדינה, בה נקבע כי גובה הריבית הממוצעת לא תעלה על פריים + 1.5%.

גרף 12 – הכנסות ריבית ביחס ליתרת האשראי 2019-2020



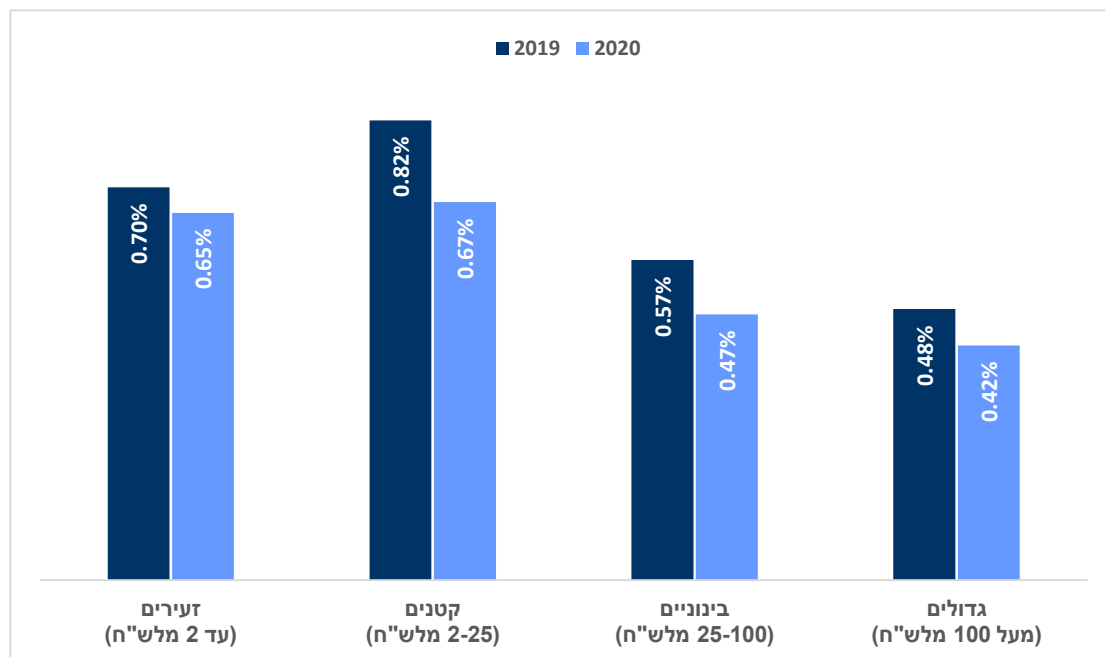
במגזר העסקים הזעירים הריבית לשנת 2019 היא על בסיס אומדן, כיון נתוני הריבית לשנת 2019 כוללים את ההכנסות מריבית על היקף האשראי טרם שינוי הסיווג של בנק לאומי⁸.

⁸ שינוי הסיווג של בנק לאומי כלל הלוואות לדיוור, הנתונים מוצגים על בסיס אומדן בו ניכנו הכנסות ריבית לשנת 2019 על בסיס ריבית ממוצעת של הלוואות לדיוור, כך שללא הלוואות לדיוור הריבית לעסקים זעירים עד 2 מלש"ח עמדה על כ-4.5%. ללא ניכוי הכנסות ריבית מהלוואות לדיוור, בשנת 2019 הריבית לעסקים זעירים עומדת על 4%.

עלויות תפעול

נרשמה ירידה בשיעורי העמלות (המיוצגות על ידי סך ההכנסות שאינן מריבית ביחס להיקף האשראי והפקדונות). ייתכן כי חלק מירידה זו נובעת מירידה בהיקף הפעילות של העסקים.

גרף 13 – סך הכנסות שאינן מריבית ביחס לאשראי ופיקדונות 2019-2020





אשראי חוץ בנקאי

התפתחות האשראי החוץ בנקאי

שוק האשראי החוץ בנקאי הקיים כיום הוא מצומצם ומוגבל בכל הנוגע לעסקים קטנים ובינוניים. בעוד עסקים גדולים (או בינוניים גדולים) יכולים לפנות למוסדות פיננסיים (כגון חברות ביטוח וקרנות פנסיה), שוק זה אינו קיים עבור העסקים הקטנים בשל מגבלות גודל.

בשנים האחרונות פועלת הממשלה לקידום האשראי החוץ בנקאי והסדרתו, מתוך כוונה לקדם את התחרותיות בענף האשראי לעסקים קטנים ובינוניים, כפי שעלה במספר ועדות ממשלתיות שהוקמו לבחינת הנושא וחוקים שקודמו וחוקקו (החוק להגברת התחרות ולצמצום הריכוזיות בשוק האשראי, החוק למתן שירותים פיננסיים ועוד).

החסמים העיקריים להתפתחות אשראי חוץ בנקאי לעסקים:

- מערך חיתום ועלויות הקמה
- יתרון למערכת הבנקאית במידע על עסקים – הן מידע כללי וסטטיסטי והן מידע פרטני
- העדפה לקבלת אשראי מהבנקים כגופים ותיקים למתן אשראי בהם מתקיימת שאר הפעילות של העסק.

חברות המימון החוץ-בנקאיות וחברות הפינטק הולכות וגדלות בהדרגה ולפחות ברבדים הנמוכים של השוק ובמימון ייעודי, תופסות נתחים הגדלים על פני זמן, אם כי השינויים בשוק עודם רחוקים מלהוות תחרות ממשית למערכת הבנקאית.

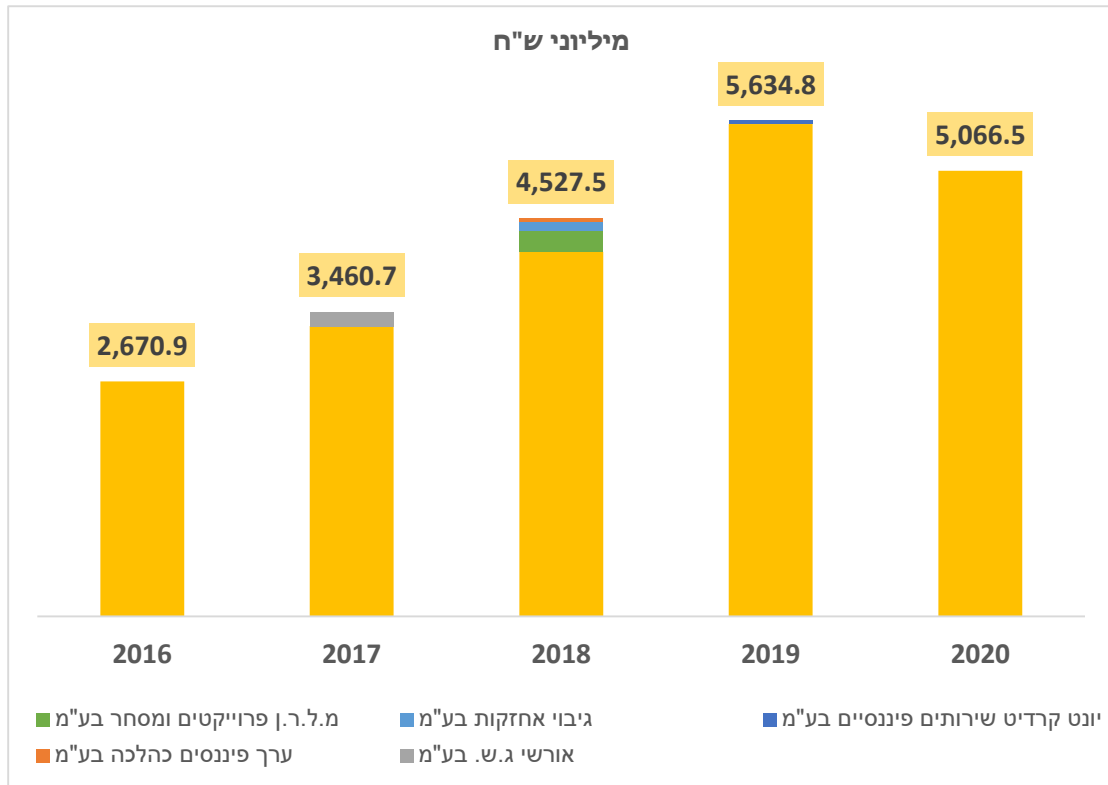
כמו כן, מבחינת עלויות הריבית, התחרות של האשראי החוץ בנקאי לא בהכרח הפחיתה מחירים, אלא פתחה אפשרויות נוספות בפני עסקים שהתקשו לקבל אשראי במערכת הבנקאות הריכוזית.

כיום פועלים מספר חברות מימון חוץ בנקאיות עיקריות הפונות גם לעסקים הקטנים והבינוניים (אך לרוב לא לעסקים זעירים). פעילות זו, בהיקף של כ- 5.1 מיליארד ₪, נותנת מענה חלקי לבעיית תזרים המזומנים וההון חוזר של העסקים.

בהתאם לנתוני חברות מדווחות, בשנת 2016 היקף האשראי של חברות אלו עמד על כ- 2.7 מיליארד ₪ ותוך 3 שנים פעילות זו יותר מהכפילה את עצמה. במהלך השנים האחרונות יותר חברות הפכו לחברות מדווחות:

- בשנת 2017 נרשם גידול של כ-790 מיליון ₪ (מתוך זה כ-162 מיליון ₪ הודות לכך שחברת אורשי ג.ש. בע"מ החלה לדווח), גידול של כ-30% לעומת השנה הקודמת.
- בשנת 2018 נרשם גידול של כ-1.1 מיליארד ₪ (מתוך זה כ-384 מיליון ₪ הודות לכניסתן של 3 שחקניות חדשות: מ.ל.ר.ן פרויקטים ומסחר בע"מ – כ-232 מיליון ₪, גיבוי אחזקות בע"מ – כ-111 מיליון ₪ וערך פיננסים כהלכה בע"מ – כ-41 מיליון ₪), גידול של כ-31%.
- בשנת 2019 נרשם גידול נוסף של כ-1.1 מיליארד ₪, כמעט כולו צמיחה אנדוגנית של השוק (רק שחקנית חדשה אחת נכנסה, יונט קרדיט שירותים פיננסיים בע"מ, עם היקף אשראי של כ-39 מיליון ₪ בלבד), גידול של כ-24%.
- בשנת 2020, בעקבות משבר הקורונה, היקף האשראי ירד בכ-568 מיליון ₪, ירידה של כ-10%. בין 2016 ל-2020, סך היקף האשראי של חברות אשראי חוץ בנקאיות מדווחות עלה בכ-90%.

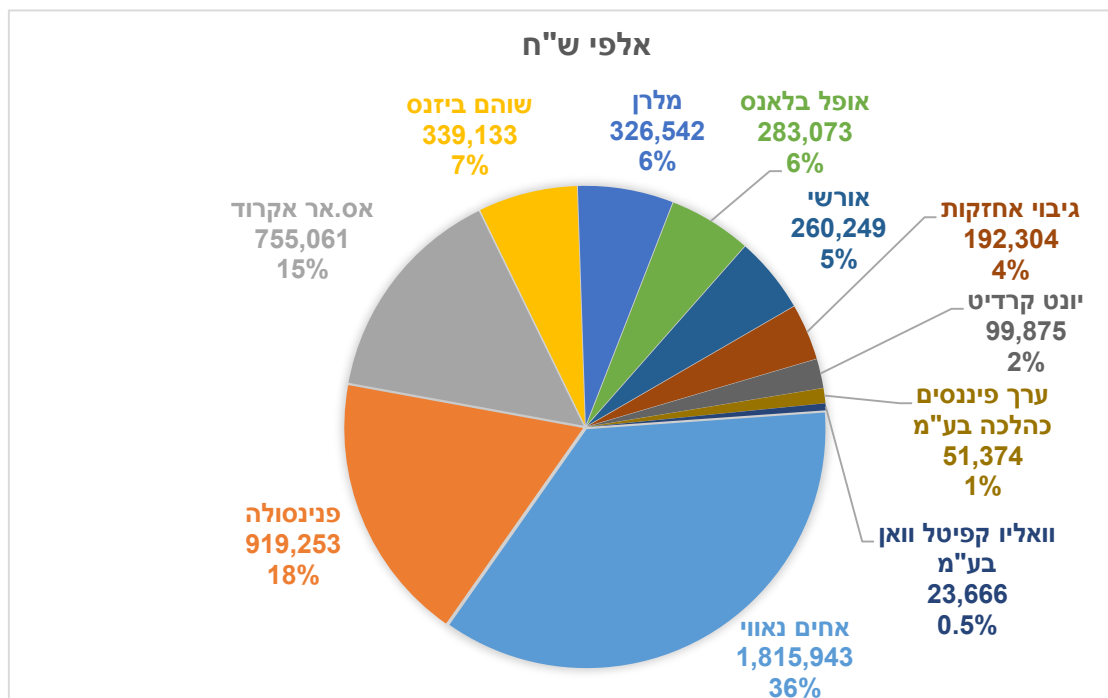
גרף 14 – התפתחות האשראי החוץ בנקאי (חברות מדווחות)



מקור: עיבודי הסוכנות על הדוחות הכספיים של החברות המדווחות

ניתן לראות כי עיקר הגידול בהיקף האשראי במהלך השנים, נובע מהחברות שדיווחו גם בשנים קודמות ולא מהוספת נתוני האשראי של חברות שהפכו למדווחות בשנים האחרונות.

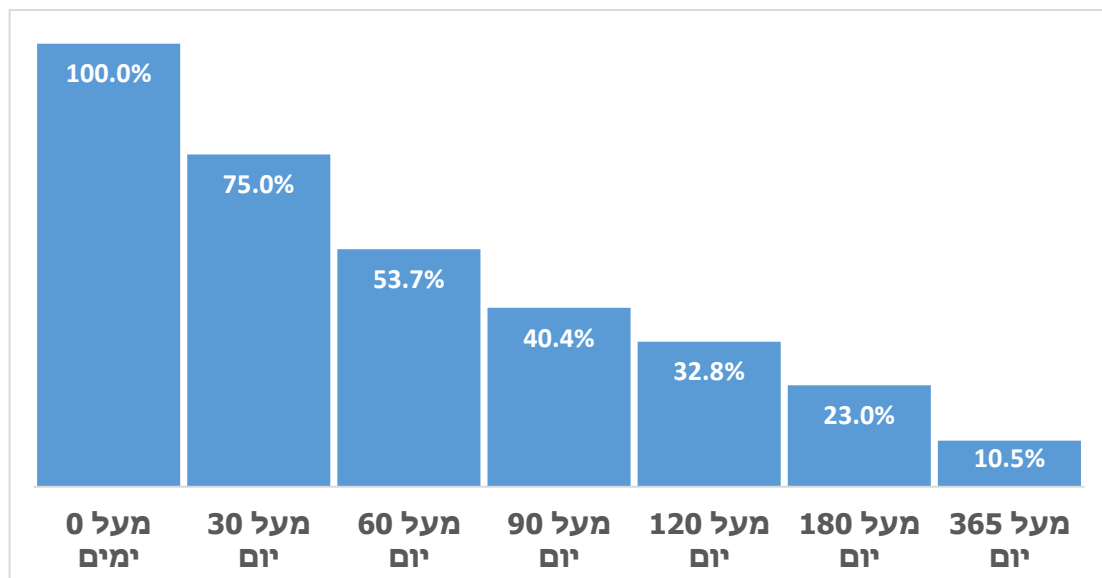
גרף 15 – התפלגות האשראי החוץ בנקאי – חברות מדווחות 31.12.2020



מקור: עיבודי הסוכנות על הדוחות הכספיים של החברות המדווחות

עיקר האשראי החוץ בנקאי ניתן לטווח קצר, כאשר רק כ- 10% מיתרת האשראי אמור להיפרע בתקופה של מעל שנה, ומעל 75% מיתרת האשראי אמור להיפרע בתקופה של פחות מחצי שנה.

גרף 16 - התפלגות מצטברת של ימי האשראי החוץ בנקאי (חברות מדווחות)



מקור: עיבודי הסוכנות על הדוחות הכספיים של החברות המדווחות

תקופת משבר הקורונה – התפתחויות ברבעון השני 2020

בבחינת נתוני חברות האשראי החוץ בנקאי במהלך מחצית שנת 2020 בהשוואה לנתוני העבר, ניתן להבחין כי למרות העובדה שהביקוש לאשראי החוץ בנקאי גדל בצורה ניכרת בתקופות משבר (כדוגמת משבר הקורונה), היקפי תיקי האשראי של רוב החברות שנסקרו במסמך זה קטנו בשיעורים דו ספרתיים. נתוני שתי החברות בעלות היקף תיק האשראי הגבוה ביותר נכון ל- 31.12.2019 – אחים נאוי ופנינסולה הצביעו על ירידה בהיקף תיק האשראי שלהן בשיעורים של כ-38% וכ-35% בהתאמה.

צמצום האשראי נבע הן מצד מקורות האשראי של הגופים והן מניסיון לצמצם את הסיכון של תיק האשראי הקיים. כך, עם תחילת המשבר – לקראת סוף הרבעון הראשון של שנת 2020 – פרסמו חלק מהחברות כי הן נדרשו לפרוע ניירות ערך מסחריים בהיקפים של מאות מיליוני ₪ לגופים המוסדיים שהעמידו אותם⁹.

במקביל, החברות נקטו במספר צעדים לצמצום היקף תיק האשראי, לצד חיזוק ההון העצמי והקטנת החוב הפיננסי. בין הפעולות שננקטו: צמצום מתן אשראי חדש, קיצור מח"מ בעסקאות חדשות, עיבוי בטחונות, העלאות ריבית ללקוחות קיימים ואי חידוש אשראי ללקוחות עם חשיפה לענפים שנפגעו בצורה משמעותית במהלך המשבר (תיירות, תעופה, אולמות אירועים).

⁹ כך למשל בחברת נאוי נפדו נע"מים בסך 413.48 מלש"ח מתוך סך של 576.48 מלש"ח מה-11.3.2020 ועד ליום 15.3.2020, חברת פנינסולה הודיעה ב-12.3.2020 על בקשות לפדיון נע"מ בהיקף של 103 מלש"ח מתוך 125 מלש"ח.



כמו כן, מרבית החברות בחנו לעומק את תיקי האשראי שלהן בעקבות המשבר והגדילו את ההפרשה להפסדי אשראי חזויים.

תקופת משבר הקורונה – התפתחויות ברבעון השלישי 2020

הרבעון השלישי לשנת 2020 הסתיים עם גידול בהיקף תיקי האשראי המצרפי של חברות האשראי החוץ-בנקאיות¹⁰ בשיעור של כ-8.1% בהשוואה לסיום הרבעון השני בשנת 2020. כלל חברות האשראי החוץ-בנקאיות הגדילו את היקף תיקי האשראי שלהן (פרט לחברת אס. אר. אקורד, עם קיטון זניח בהיקף תיקי האשראי שלה בשיעור של כ-0.29%) בתקופה של שלושת החודשים שהסתיימו ביום ה-30.09.2020, כאשר חברת פנינסולה וחברת גיבוי אחזקות מובילות את הגידול בהיקפי תיקי האשראי, עם צמיחה של כ-38% וכ-15% בהתאמה. עם זאת, יש לציין כי מבין חברות האשראי החוץ-בנקאיות אשר להן היקף תיקי אשראי הגבוה מ-100 מיליון ₪, חברת אס. אר. אקורד הינה החברה היחידה שהיקף תיקי האשראי שלה גדל לתקופה של תשעת החודשים שהסתיימו ביום ה-30.09.2020.

במבט כללי, מתוך בחינת דוחותיהן הכספיים של חברות האשראי החוץ-בנקאיות לרבעון השלישי של שנת 2020 עולה כי מגמת טיוב תיקי האשראי, צמצום מתן אשראי חדש והקשחת נהלי החיתום נמשכה. חלק מהחברות גייסו כספים באמצעות הנפקת אגרות חוב חדשות והרחבה של סדרות קיימות, וחלקן גייסו מימון מתאגידים בנקאיים, אשר לעיתים העלו את עלות האשראי (בהשוואה לתקופות טרום משבר הקורונה).

תקופת משבר הקורונה – התפתחויות ברבעון הרביעי וסיכום שנת 2020

הרבעון הרביעי לשנת 2020 הסתיים עם גידול בהיקף תיקי האשראי המצרפי של חברות האשראי החוץ-בנקאיות¹¹ בשיעור של כ-16% בהשוואה לסיום הרבעון השלישי בשנת 2020. כלל חברות האשראי החוץ-בנקאיות הגדילו את היקף תיקי האשראי שלהן בתקופה של שלושת החודשים שהסתיימו ביום ה-31.12.2020, כאשר חברת גיבוי אחזקות וחברת האחים נאוי מובילות את הגידול בהיקפי תיקי האשראי, עם צמיחה של כ-27% וכ-18% בהתאמה.

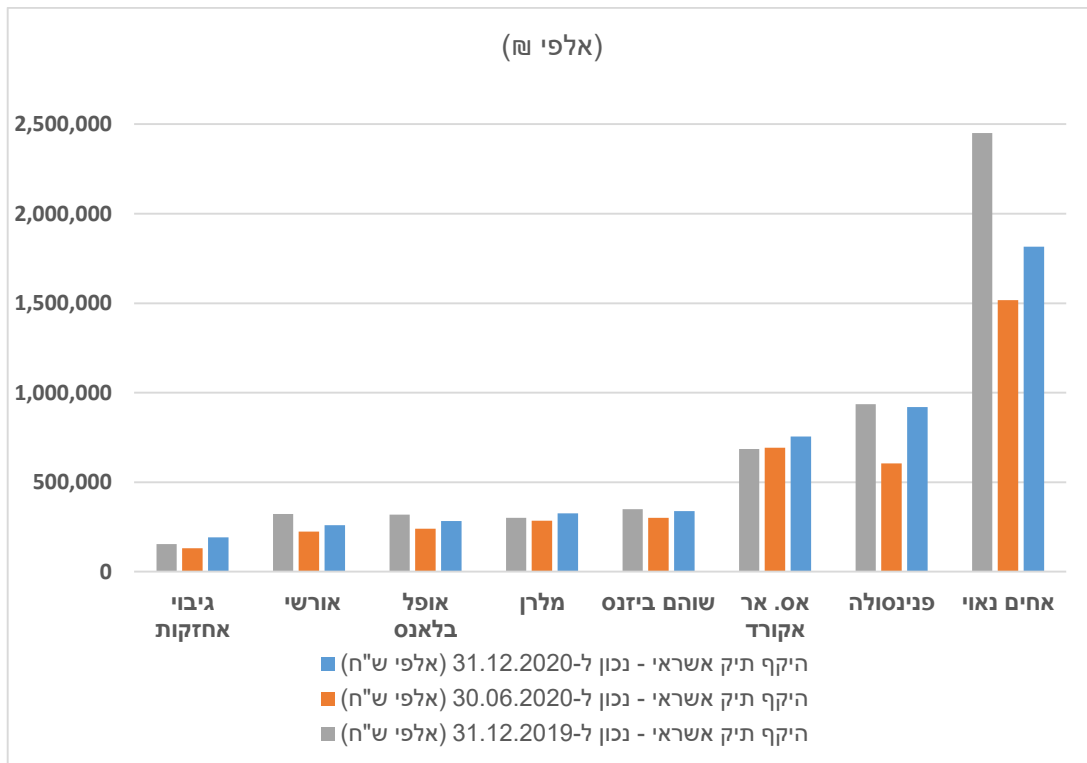
בהסתכלות שנתית ובהשוואה לנתוני ה-31.12.2019, יש לציין כי מבין חברות האשראי החוץ-בנקאיות אשר להן היקף תיקי אשראי הגבוה מ-100 מיליון ₪, חברת גיבוי אחזקות, חברת אס. אר. אקורד וחברת מ.ל.ר.ן פרויקטים הן היחידות שהיקף תיקי האשראי שלהן גדל בתקופה זו.

באופן כללי, מרבית החברות צמצמו את תיקי האשראי שלהן, במהלך המחצית הראשונה של שנת 2020. במהלך הרבעונים השלישי והרביעי של השנה, חלה מגמת התאוששות ניכרת (צמיחה של כ-22% בהיקף תיקי האשראי המצרפי במחצית השנייה של שנת 2020) ונראה כי מגמה זו תימשך בהתאם לחזרת המשק לפעילות מלאה. בבחינת התפלגות יתרות הלקוחות של חברות האשראי החוץ-בנקאיות לפי ענפי פעילות לסוף שנת 2020, ניכר כי מרבית החשיפה הינה לענפי הנדל"ן, הבנייה והתשתיות אשר פעילותן המשיכה להתקיים כמעט באופן מלא, גם במהלך הסגרים וההגבלות שהוטלו במהלך שנת 2020.

¹⁰ חברות אשראי חוץ-בנקאיות שהיקף תיקי האשראי שלהן מעל 50 מיליון ₪.

¹¹ חברות אשראי חוץ-בנקאיות שהיקף תיקי האשראי שלהן מעל 100 מיליון ₪.

גרף 17 – היקף תיקי האשראי של חברות האשראי החוץ-בנקאיות





צעדי מדיניות מרכזיים עבור עסקים קטנים ובינוניים בתקופת משבר הקורונה

הקרן בערבות מדינה

כבר למעלה מעשור מפעילה המדינה, באמצעות אגף החשב הכללי במשרד האוצר ובשיתוף עם הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים במשרד הכלכלה והתעשייה, קרן להלוואות בערבות המדינה, במטרה לאפשר נגישות לאשראי לעסקים קטנים ובינוניים (מחזור שנתי של עד 100 מיליון ₪). לפני המשבר הקרן העמידה הלוואות בהיקף שנתי של כ-2.1-5 מיליארד ₪.

בעקבות המשבר ועל מנת לסייע לעסקים להתמודד עם הקשיים בתזרים המזומנים, הקימה המדינה קרן הלוואות לעסקים עם מחזור שנתי של עד 400 מיליון ₪ וקרן לעסקים גדולים עם מחזור שנתי מעל 200 מלש"ח¹². בשנת 2020 הועמדו במסגרת הקרן הלוואות לעסקים קטנים ובינוניים (מחזור שנתי של עד 100 מיליון ₪) בהיקף של 19.3 מיליארד ₪, מעל פי 10 מאשר בשנים קודמות. בנוסף, לעסקים גדולים (מעל 100 מלש"ח) היקף האשראי בקרן עמד על 4.5 מיליארד ₪.

סקירת השינויים וההתפתחויות בקרן:

- 8.3.2020 פתיחת מסלול מיוחד, בתנאים משופרים, להתמודדות עם השפעות נגיף הקורונה על העסקים במשק בקרן להלוואות בערבות המדינה בהיקף ראשוני של עד 2 מיליארד ₪
- 24.3.2020 – הועמדו 4 מיליארד ₪ לצורך הלוואות בערבות מדינה לעסקים בקרן נפרדת שנפתחה להתמודדות עם השפעות נגיף הקורונה
- 30.3.2020 – תחילת פעילות הקרן, בתנאי הלוואה הבאים:
 - תקופת גרייס של שנה
 - סבסוד הריבית על ההלוואה במהלך השנה הראשונה לאחר העמדת הלוואה
 - החל מהשנה השנייה, ריבית ממוצעת בשיעור של פריים+1.5%
 - פטור מעמלת הלוואה
 - פטור מאגרת טיפול
 - הקלה בשיעור הערבויות האישיות כך שלא תעלנה על הערבויות האישיות הקיימות ללקוח בבנק
 - ערבות מדינה מוגדלת של 85%
 - דרישה לביטחונות מופחתים של עד 5%
 - הפנייה ישירה של בקשת הלוואה לבנק, ללא צורך בבדיקה מקדימה מטעם המדינה.
 - ביטול חובת הגשת תכנית עסקית ומסמכים נלווים נוספים במועד הגשת הבקשה לקבלת הלוואה, כך שהעסק לא יידרש להיערכות מוקדמת לצורך הגשת הבקשה.
 - קיצור זמני הטיפול בבקשת הלוואה כך שיאושרו עד 7 ימי עסקים ממועד הגשת הבקשה.
- 16.4.2020 – הגדלת סכום הלוואה המקסימלי הגבוה מבין 500 אלף ₪ או 8% מהמחזור (ועד 20 מיליון ₪) ל-16% מהמחזור לעסקים קטנים ו-8% מהמחזור לעסקים בינוניים (ועד 20 מיליון ₪)

¹² היתה חפיפה בין הקרנות כך שעסקים בטווח של 200-400 מלש"ח יכלו לבחור באחת הקרנות מהקרן לעסקים קטנים ובינוניים או מהקרן לעסקים גדולים.



- 27.4.2020 – חברות כרטיסי האשראי מקס, כאל וגמא הצטרפו לקרן (בהמשך הצטרפה גם עוגן-קרן להלוואות חברתיות)
- 3.5.2020 – הגדלת סכום ההלוואה המקסימלי ל-16% מהמחזור (ועד 20 מיליון ₪)
- 21.6.2020 – הוקם המסלול המוגבר למתן הלוואות לעסקים בסיכון והוקצו לה 4 מיליארד ₪. כמו כן, נוספו 4 מיליארד ₪ למסלול הרגיל.
- 14.7.2020 – הגדלת היקף אשראי מהקרן לעד 24% מהמחזור (ועד 20 מיליון ₪)
- 1.10.2020 – הגדלת סכום ההלוואה המקסימלי ל-30% מהמחזור (ועד 20 מיליון ₪)
- 13.10.2020 – הקרן הוגדלה ב-18 מיליארד ₪ נוספים, כך שסה"כ הקרן עומדת על 40 מיליארד ₪ (כולל המסלול המוגבר).
- 24.12.2020 עד 4.5.2021 – שיפורים נוספים בתנאי הקרן:
 - הגדלת סכום ההלוואה: הגדלת היקף ההלוואה לעסקים מהקרן, עד לשיעור של 40% ממחזור המכירות.
 - תוספת סכום לעסקים עם הלוואה קיימת: עסקים יוכלו לקבל במסגרת ההלוואות השוטפות מהקרן סכום נוסף של עד 20% מתשלומי ההלוואות הקיימות במהלך שנת 2021, זאת על מנת לתמוך בהחזרי התשלומים השוטפים של העסקים בהלוואות הקיימות שלהם.
 - הקלה בתנאי הסף למסלול המוגבר: כעת מספיקה ירידה של 25% ומעלה במחזור במהלך אחד הרבעונים ביחס לרבעון המקביל (במקום ירידה של 40% ומעלה במחזור בחודש אפריל או בחודש מאי או בחודש יוני ביחס לתקופה המקבילה אשתקד).
 - הגדלת סכום ההלוואה לעסקים חדשים: הוכפלה מגבלת ההלוואות לעסקים חדשים ביחס להוצאות והם יוכלו לקבל הלוואות של עד 500 אלף שקל או 16% מהיקף ההוצאות, לפי הנמוך (במקום 300 אלף ₪ או 8%).
 - מתן אפשרות להארכת תקופת ההלוואה ל-10 שנים
 - מתן אפשרות להארכת תקופת הגרייס בשנה נוספת
 - שינוי הגדרת עסק חדש עבור המסלול המוגבר לעסק שהוקם בין 1 בינואר 2020 ל-30 בספטמבר 2020 (במקום 30 באפריל 2020)



דחיית החזר הלוואות:

על מנת לסייע למשקי בית ולעסקים להתמודד עם השלכות נגיף הקורונה והקשיים התזרימיים שנוצרו בעקבות ההגבלות על המשק והירידה בפעילות הכלכלית, פרסם בנק ישראל מתווה המאפשר לדחות תשלומי הלוואות, להלן לוחות הזמנים של המתווה¹³:

- 7.5.2020 – מתווה מקיף שאומץ על ידי המערכת הבנקאית לדחיית תשלומי הלוואות
- 13.7.2020 – הארכת המתווה והרחבתו
- 29.9.2020 – הרחבה נוספת של המתווה עד לסוף שנת 2020
- 1.10.2020 – מתווה וולונטרי לחברות כרטיסי האשראי. לעסק עם מחזור פעילות שנתי של עד 25 מיליון ₪, אשר נפגע כתוצאה מהמשבר, תתאפשר דחייה לתקופה של עד 3 חודשים, בהתאם לשיקול דעת החברה.
- 10.12.2020 – החל מה-1.1.2021, עסקים זעירים (עד 10 מיליון ₪ מחזור שנתי) וקטנים (10-50 מיליון ₪ מחזור שנתי) שנפגעו באופן משמעותי מהמשבר, יוכלו לדחות, ללא שיקול דעת הבנק, את רכיב הקרן בהלוואה. הדחייה תבוצע לתקופה של עד שנה (לבחירת הלקוח), בהלוואות עד 500,000 ₪, ולתקופה של עד חצי שנה (לבחירת הלקוח) בהלוואות מעל 500,000 ₪.

הלוואות מוניטריות וצעדים נוספים:

על מנת למנוע מחנק אשראי לעסקים קטנים ובינוניים, גיבש בנק ישראל מתווה של הלוואות מוניטריות לבנקים, לטובת העמדתם לעסקים קטנים ובינוניים. הלוואות המוניטריות ניתנו בריבית של 0.1 או -0.1, כאשר הריבית שהבנק יכול לדרוש מהעסקים הוגבלה ל P+1.5 ו- P+1.3 בהתאמה. היקף הלוואות המוניטריות לבנקים בשנת 2020 עמדו על כ-20 מיליארד ₪. ראוי לציין כי זהו היקף דומה לסך האשראי שניתן בקרן בערבות מדינה, וכי בניכוי האשראי בקרן בערבות מדינה, סך האשראי לעסקים קטנים ובינוניים ירד בכ-10 מיליארד ₪. כך שלמעשה עיקר האשראי שהועמד לעסקים קטנים ובינוניים הינו אשראי כנגד ערבות מדינה ועל בסיס הלוואות מוניטריות.

- 29.3.2020 – בנק ישראל הפחית את דרישות ההון הרגולטורית בנקודת אחוז אחת, כך שהרובד המינימלי יעמוד על 9% בבנקים הגדולים (לעומת 10% לפני כן) ו- 8% בבנקים הבינוניים והקטנים (לעומת 9% לפני כן).
- 6.4.2020 – בנק ישראל יספק למערכת הבנקאית הלוואות ל-3 שנים בריבית קבועה של 0.1% מול העמדת הסכום כאשראי חדש לעסקים קטנים וזעירים. התכנית פעלה עד סוף חודש מאי ובמסגרתה ניתנו הלוואות לבנקים בהיקף של 4.6 מיליארד ₪ כנגד אשראי שהבנקים העניקו לעסקים קטנים וזעירים.
- 6.7.2020 – חידוש התכנית ללא מגבלה על גובה הלוואות והפעלתה להודעה חדשה. מאוגוסט ועד לסוף נובמבר 2020, ניתנו הלוואות לבנקים בהיקף של 11.7 מיליארד ₪

¹³ פירוט מלא של המתווים ונתונים על היקפי דחיית התשלומים ניתן למצוא בהודעות בנק ישראל ודוח הפיקוח על הבנקים "מערכת הבנקאות בישראל, סקירה שנתית 2020".



נוספים. סה"כ ניתנו 16.3 מיליארד ₪ הלוואות לבנקים, כנגד אשראי שהבנקים העניקו לעסקים קטנים וזעירים.

- 22.10.2020 – נדברך חדש בתכנית להקלת האשראי לעסקים קטנים וזעירים בהיקף של עד 10 מיליארד ש"ח שיופעל עד סוף חודש יוני 2021. במסגרת התכנית, בנק ישראל יספק למערכת הבנקאית הלוואות לטווח של ארבע שנים בריבית קבועה של מינוס 0.1%, כנגד הלוואות שהבנקים יעניקו לעסקים קטנים וזעירים, ובתנאי שהריבית על ההלוואות לעסקים קטנים וזעירים לא תעלה על פריים + 1.3%.
 - נכון ל-31.12.2020, העמידה בנק ישראל הלוואות לטווח ארוך למערכת הבנקאית לטובת העמדת אשראי לעסקים קטנים בהיקף של 19.6 מיליארד ש"ח
 - 13.12.2020 – החל מהשבוע הראשון של ינואר 2021, בנק ישראל הציע עסקות ריפו לגופי האשראי החוץ בנקאיים המפוקחים על ידי בנק ישראל (חברות כרטיסי האשראי) או על ידי רשות שוק ההון. עסקות הריפו תבוצענה גם הן בכפוף להעמדת אשראי לעסקים קטנים וזעירים ובהתאם לדיווח שיועבר לשם כך לבנק ישראל.
- במסגרת עסקות הריפו בנק ישראל יקבל מהגופים בטוחות סחירות: אג"ח ממשלתיות, מק"מ ואג"ח תאגידיות בקריטריונים מסוימים. הריבית תיקבע על שיעור של 0.1%, ובכפוף להעמדת אשראי לעסקים קטנים וזעירים בריבית של עד פריים + 1.3%, הריבית תעמוד על שיעור קבוע של 0.1%. העסקות תבוצענה לטווח של 6 חודשים עם אפשרות לתקופה נוספת של 6 חודשים באותם התנאים.
- עם זאת, ככל הידוע, עד כה לא נעשה שימוש בעסקות אלו על ידי הגופים החוץ בנקאיים. בין הקשיים העיקריים שעלו על ידי גופים אלו לגבי מתווה זה: לרוב החברות אין יכולת לשעבד אג"ח ממשלתיות וכן העובדה שהעסקות האלו ניתנו לטווח קצר יחסית של 6 חודשים, לעומת 3 עד 4 שנים שניתנו כהלוואות מוניטריות לבנקים.